

קידושין ע

משה שווערד

1. מהרש"א על קידושין דף ע/א

שדומין מעשיהם למעשה סדום שנהפכה לתל מלח כו'. הוא מפורש בפ' נצבים גפרית ומלח וגו' כמהפכת סדום וגו' ועי"ל דה"ק שנהפכה אשת לוט לתל מלח שהוא מפורש במעשה סדום גו ייה ומעשה סדום פרש"י שהיו מגלי עריות דכתיב רעים בגופם וגו' ואין צורך לדרש זה דבענינו מפורש שהיו מגלי עריות כמ"ש הוציאם אלינו ונדעה אותם ויצא להם זה הדרש דלפי פשוטו דשמות מקומות הן למה הזכיר אותם מקומות שעלו מהן שבי הגולה יותר משאר מקומות שעלו משם בני הגולה:

2. מהר"ל חדושי אגדות על קידושין דף ע/א

כרוב אדון ואמר וכו'. פי' אמרתי שיהיה לפני ככרוב שהכרוב הוא מרכב השכינה, כדכתיב (שמואל א' ד') יושב הכרובים, ומפני שהכרוב הוא מרכב של השכינה נקרא כרוב, כי הוא אותיות רכב, כדכתיב (שם ב' כ"ב) וירכב על כרוב ויעוף, וזה ראייה על הכרוב שהוא קדוש ונבדל שהוא מן מרכבה לקדושתו יתברך, (ואמרו) [ואמרתי] שתהיו קדושים מובדלים, מן העריות ככרוב הזה שהוא קדוש, ואתם עשיתם עצמיכם כנמר הזה עז פנים, והוא מורה על הזנות כדכתיב (ירמ' ג') ומצח אשה זונה היה לך, ועוד כי הכרוב עליו מרכבה של שכינה, ויש עליו בשביל זה מורא שכינה על ראשו, והם עשו עצמם כנמר שהוא עז שמעיו כלפי שכינה והם הפך הכרוב:

3. בן יהודה על קידושין דף ע/א

אני אמרתי יהיו חשובין ישראל לפני ככרוב, והם שמו עצמן כנמר. נ"ל בס"ד דאמרו רז"ל כרובים בנס היו עומדין, גם אמרו בזוהר פ' שמות דף ג' ע"א מהררי נמרים אלין בני ישמעאל ע"ש, וז"ש אני אמרתי יהיו ישראל חשובין ככרוב אשר בבית המקדש דבנס עומדין, כן הם אנהיג אותם בהצלחה נסית, שלא יצטרכו לאחרים, ולא תוכל שום בריה להזיק להם, והם שמו עצמן מצד מעשיהם כנמר, זה ישמעאל דכתיב ביה [בראשית ט"ז י"ב] והוא יהיה פרא אדם ידו בכל ויד כל בו, וכתרגומו והוא יהא מרוד באינשא, ידו בכל לסטים, ויד כל בו הכל שונאין אותו ומתגרין בו [רש"י שם]:

4. שו"ע אה"ע סימן ב

(א) לא ישא אדם אשה שיש בה שום פיסול: הגה - כל הנושא אשה פסולה משום ממון, הויין לו בנים שאינם מהוגנים. אבל בלאו הכי, שאינה פסולה עליו אלא שנושאה משום ממון, מותר (תשובת ריב"ש סימן ט"ו). מי שרוצה לישא אשה פסולה, בני משפחתו יכולין למחות בו (הר"ן פרק המוכר). ואם אינו רוצה להשגיח בהם, יעשו איזה דבר לסימן שלא יתערב זרעו בזרעם. ומי שפסקו לו ממון הרבה לשדוכין וחזרו בהם, לא יעגן כלתו משום זה ולא יתקוטט בעבור נכסי אשתו, ומי שעושה כן אינו מצליח ואין זיווגו עולה יפה, כי הממון שאדם לוקח עם אשתו אינו ממון של יושר, וכל העושה כן מקרי נושא אשה לשם ממון, אלא כל מה שיתן לו חמיו וחמותו יקח בעין טוב ואז יצליחו. (ב"י בשם א"ח):

5. שערים מצויינים בהלכה

ממון. רכ"כ בתשרי הריב"ש (סי' טו) דמה שאמרו הנושא אשה לשם ממון כו', זהו באשה הפסולה לו, כדמייתי עלה קרא "בה' בגדו כי בנים זרים ילדו", אבל בלא"ה שאינה פסולה עליו אלא שנושאה לשם ממון מותר. אבל הב"י (אהע"ז סוס"י סו) הביא בשם האו"ח בשם הראב"ד (סי' סא) דהממון שאדם לוקח עם אשתו אינו ממון של יושר, וכל העושה כן מקרי נושא אשה לשם ממון, תדע שהרי אמרו

ברמ"א (אהע"ז סי' ב ס"א) שהביא דברי הריב"ש והאו"ח. ובח"מ (שם) מפרש, דלא פליגי, דהא דמותר לישא משום ממון היינו אם נותנים לו הממון ברצון טוב, אבל לעגן כלתו או להמתין מלישא אשה עד שימצא אשה עם ממון אסור, דזה גורם להוליד בנים זרים. אבל בביאור הגר"א (שם סק"ו) כתב, דהאו"ח פליג על הריב"ש, וס"ל דכל משום ממון הו"ל נושא אשה לשם ממון, אא"כ היה לוקחה בלא"ה, אע"ג דלוקח ממון ג"כ, אין נקרא נושא אשה לשם ממון. ועי' בערוך השולחן (שם ס"א) דאם נושא אשה כשרה לשם ממון, שאלמלא ממונה היה נושא אחרת, אין בזה עון, ואדרבה ראוי לת"ח לעשות כן, דלא יצטרך להיות טרוד בעניני העולם, וכן נוהגין ליקח ת"ח לבתו ולפסוק לו ממון הרבה שיוכל לישב וללמוד כמה שנים, ואין לך מצוה רבה מזו, ובשכר זה מצליחים בעסקיהם. ועי' בהעמק שאלה (שאלתא מא-ה) שמפרש דברי השאלות, לשום ממון היכא דלא מהיגנא ליה, דמיירי בבת עם הארץ ולא באשה פסולה, וקמ"ל שיוליד בנים פחותי ערך וע"ה שלא לפי כבודו. ובענין אלו שנוהגים לרמות החתן בנדן, וכן לכופו שילך לחופה אף שלא נתן מה שהבטיח עי' מש"כ ע"ז בפת"ש (שם) בשם השלה"ק.

6. מאירי על קידושין דף ע/א

ראוי לאדם שיזהר בנשואין שישתדל ויטרח בבת זוג מיוחסת ובת אבות מפני שטבע התולדות נמשך אחרי טבע המולידים ויותר לטבע האמהות וכל הנושא אשה שאינה הוגנת לשם ממון הוין לו בנים שאינם מהוגנים ולא סוף דבר בפסלות הברור אלא כל שהוא רואה באבותיה שהם רשעים ונבלים ופורקי עול יראת שמים רעים בגופם וחטאים בממונם אף על פי שלא נתברר פיסולם מכל מקום סימן הוא לפסול ולכונה זו אמרו אליהו כופתו כלומר שאלהיה מעתד בהרגל הלשון ובפי הבריות על בירור הספקות ואמר שספק פיסולו יעמידהו נבוך בעצמו והוא משל על הכפיתה עד שלסוף יכיר שלא יזדמן לו בה סימן ברכה ויחזיק פיסולה כברור לו והוא ענין מה שאמרו והקב"ה רוצעו והוא משל על העונש המגיעו:

7. מהר"ל חדושי אגדות על קידושין דף ע/א

הויין לו בנים שאינם מהוגנים וכו'. פ' מפני כי הבנים הם תולדות נמשכים מחבור האב והאם, ולפיכך ראוי שיהיו בנים מהוגנים נמשכים כאשר יתחברו בעצם החבור שנושא אשה לשם אישות בלבד, אבל כאשר יחשב לשם ממון הרי הוא עירוב בחבור זה דבר זר, ולא ימצא ממנו בנים ראויים ומהוגנים בעבור ענין הזרות שבחבור הזה. והיינו דקאמר בה' בגדו [כי] בנים זרים ילדו ולא קרא אותם בשם זרים רק בעבור שנתערב בזיווג דבר זר יוצא מענין הזיווג ונמשך אחר זה בנים זרים. ... כי נשא אשה לקבל הזכר ברכה ממנה הפך הסדר אשר ראוי כי האשה מקבלת מן האיש, שאפילו המצפה למעשה אשתו אין רואה סימן ברכה, כל שכן זה שנושא אשה לשם ממון:

ועוד תדע, כי החבור הוא נגזר מן הש"י, כדכתיב (בראשית כ"ד) מה' יצא הדבר, ואיתא בב"ר בפרשת ויצא (פס"ח) מצינו בתורה בנביאים ובכתובי' כי זיווג האדם מה' כמו שהאריך שם, ואין לך מילי דשמיא כמו מי שנושא אשה, וראוי שיהיה לשם שמים, והרי אמרו (מגילה כ"ז א') שאסור למכור ס"ת כי אם לישא אשה, כי מה שנושא אשה ג"כ שם שמים וקדושה יש בזה, וכאשר הוא לשם ממון (כי) הממון אבד ואינו פלט, כמו שאמרו חכמים ז"ל (פסחים נ' ב') כותבי ס"ת ותפילין ומזוזות אינם רואים סימן ברכה לעולם, כי מילי דשמיא והם דברים קדושים אם עושים להתעשר אין בהם סימן ברכה, כי אין ראוי שיהיה מילי דשמיא והם קדושים לענין העולם הזה, והרי נשואי אשה הם נקראו קדושים ואיך יהיה הקדושים לשם ממון, ולכך אין רואה סימן ברכה כמו מי שכותב דברים קדושים להתעשר:

8. רש"י על קידושין דף ע/א

אליהו כותב - מאי דקאמר ואזיל אוי לו לפוסל זרעו ולפוגם את משפחתו כגון שנשא אשה שאינה הוגנת לו: (האי אליהו - לאו אליהו דכתיב במקרא הוא דא"כ מקמי דהוה אתי מאן כפתיה אלא שם מלאך הוא שהוא סופר למעלה):

9. מהר"ל חדושי אגדות על קידושין דף ע/א

אליהו כותב והקב"ה חותם וכו'. כבר אמרנו כי הנושא אשה שאינה מהוגנת כאלו חרשו וזרע לכל העולם מלת, ודבר כמו זה שהוא לכל העולם כולו, ראוי שיהיה אליהו, שהוא שליח לעולם, כותב אותו והקב"ה אשר ממנו הזיווג כמו שהתבאר לפני זה חותם, כי גלוי וברור מעשה זה שנשא אשה שאינה מהוגנת, עד שאליהו הוא הכותב והקב"ה הוא החותם. ולא אמר שהקב"ה כותב, מאחר שהמעשה הזה הוא מן התחתונים, ואין הכתיבה מתיחסת רק למי שהוא מתיחס אל עולם הזה הוא אליהו, רק כי הכל עולה אל הסבה הראשונה, ולכך הקדוש ברוך הוא חותם:

10. בן יהודה על קידושין דף ע/א

ועוד נ"ל בס"ד טעם אחר, הואיל דרוע האשה שאינה הוגנת הוא מגיע לבנים, שיצאו רעים וחטאים, והנה אליהו זכור לטוב הוא מלאך הברית, להיות נמצא על המילה שהוא זמן הפרדת הערלה שהיא הטומאה והזוהמא הדבוקה בתינוק, לכך ראוי שיהיה על ידו עונש עון זה הגורם טומאה וזוהמא יותר לולד, ולכן נקיט לשון כפיה ורציעה, כי במילה שבה מפרידים הרע מן הולד, כופת הסנדק את התינוק לפני המוהל, ואחר כך המוהל רוצע התינוק, דהיינו שחותך הערלה מן האבר, ולכן זה שלקח אשה שאינה הוגנת, שהוא מדביק הטומאה והקליפה בתינוק יותר, יהיה אליהו זכור לטוב כופתו כנגד הכפית ששעושה הסנדק לצורך טהרה ונקוי הולד במילה, והקב"ה רוצעו כנגד מה שעושה המוהל בחיתוך הערלה:

11. תוספות רא"ש על קידושין דף ע/א

אליהו כופתו וכו'. למ"ד אליהו זה פנחס ניהא שמתמנה ליפרע על עון זה לפי שהיה רגיל לקנאות על עבירה כיוצא בה שקנא במעשה זמרי, ואפי' למ"ד פנחס אינו אליהו מ"מ אשכחנן באליהו שהיה מקנא למקום ובעבירה זו שייך נמי קינוי כדאשכחן במעשה זמרי:

12. שו"ע חו"מ סימן ת

(ד) אסור לדיין להתנהג בשררה וגסות על הצבור, אלא בענוה ויראה. וכל פרנס המטיל אימה יתירה על הצבור, שלא לשם שמים, אינו רואה בן ת"ח, לעולם. וכן אסור לנהוג בהם קלות ראש, אף על פי שהם עמי הארץ. ולא יפסיעו על ראשי עם קודש. וצריך שיסבול טורח הצבור ומשאם. ומצוה על הצבור לנהוג כבוד בדין, ויהיה אימתו עליהם, וגם הוא לא יתבזה ולא ינהוג קלות ראש לפניהם, שכיון שנתמנה אדם פרנס על הצבור אסור לו לעשות מלאכה בפני שלשה, כדי שלא יתבזה בפניהם, וקל וחומר שאסור לו לאכול ולשתות (ולשתכר) (טור) בפני רבים. (כל דיין שאין לו מי שישמשנו, אסור לו לקבל להיות דיין) (הגהות מיימוני פכ"ה דסנהדרין):

13. שערים מצויינים בהלכה

כדמצינו בגמ' דר"נ עביר מעקה. | ובתשו' חות
י'איר (סי' רה) האריך בענין שנוהגים הרבנים
והת"ח שמטפלין בעצמם בשאיבת המים
ברה"ר לצורך מצת מצוה, אע"פ שהוא מלאכה
בויה, דכתיב (יהושע ט-כז) "לחוטבי עצים
ושואבי מים", וזהו מפני שידוע לכל שאין
עושים לקבלת שכר אלא עוסקים לשם מצוה.
ומכאן יש מקור לדבריו. וכן מצינו במשה

הקשה בחי' מהרי"ט, וכי לא היה לו לר"נ
עבדים ומשרתים, הא אמרינן במס' נדה (סח.)
דאמר לילתא אשתו, עבדי חסרת טשטקי חסרת
[בתמיה], ותירץ דר"נ עשה מצות מעקה וחייב
לברך עליה, ומצוה בו יותר מבשלוחו כדאמרי'
לעיל (מא.) ורב ספרא מחרין רישא כו' לצורך
שבת. ומשמע מדבריו שאין חילוק בין צנעה
לפרהסיא, דכל שעושה לצורך מצוה מותר
אפי' בפני רבים, וכן מצינו במס' שבת (ק"ט.)

ועי' בהמקנה שמפרש הפסוקים שנאמר
באברהם (וירא יח-ז) "ויקח בן בקר... ויתן אל
הנער וימהר לעשות אותו", ומשמע שהנער
עשה אותו, וצריך ביאור דהא אח"כ כתיב (שם
יח-ח) "את בן הבקר אשר עשה", ומשמע שהוא
עשאו, אלא הביאור בזה, כי אברהם בתור
נשיא אלקים לא רצה לעשות מלאכה
בפרהסיא, לכן נתן את בן הבקר אל הנער, אבל
בצנעה עשה בעצמו, וזהו שנאמר "אשר
עשה", והא דכתיב "וימהר לעשות אותו" קאי
על אברהם, שאחר שאמר אל הנער לעשותו,
מיהר הוא בעצמו. ובדבריו נראה לפרש עוד
הא דכתיב (שם כב-ג) "ויבקע עצי עולה", דהא
הוי בפני ג', דהרי לקח את שני נעריו ואת
יצחק בנו, אלא ודאי דלצורך מצוה שרי.

14. גמרא הלכה ברורה

אסור להשתמש באשה כלל, בין גדולה בין קטנה בין שפחה בין
משוחררת, שמא יבא לידי הרהור עבירה. באיזה שמוש אמרו? ברחיצת
פניו, ידיו ורגליו, אפילו ליצוק לו מים לרחוץ פניו, ידיו ורגליו, אפילו
אינה נוגעת בו, והצעת המטה בפניו ומזיגת הכוס.
הגה. וי"א דה"ה באכילה עמה בקערה נמי אסור בכל ערוה, כמו באשתו
נדה. ויש מקילין בכל אלו, ולא אסרו דברים של חבה אלא באשתו נדה.
וי"א דכל זה אינו אסור רק במקום ייחוד, אבל במקום שרוב בני אדם
מצויים, כגון במרחץ - מותר לרחוץ מגויות ושפחות וכן נוהגים. וי"א
דכל שאינו עושה דרך חבה רק כוונתו לשם שמים - מותר, לכן נהגו להקל
בדברים אלו. וכו'.

(אבן העזר כא, ה)

איסור שמוש באשה

א. טעמי האיסור. הרמב"ם בפירוש המשניות (סנהדרין ז, ד) ובהלכותיו מסביר את טעם הדין שלא ישתמש באשה שמא יבוא לידי הרהור. אבל רש"י (ד"ה אין) והר"ן (על הרי"ף ל, ב ד"ה גר) מסבירים שטעם האיסור הוא "שלא ילמדנה להיות רגילה בין האנשים", ולקמן יבוארו הבדלים אפשריים בין הטעמים האלה. הרמב"ם מבאר שהאיסור כולל רק מלאכות כגון "רחיצת פניו, ידיו ורגליו והצעת המטה בפניו ומזיגת הכוס, שאין עושה לאיש דברים אלו אלא אשתו בלבד". בפרוש המשניות הוא מוסיף עליהן הגשת משקה או מאכל שהן מלאכות דומות, אבל "שאר תשמישים שאין לחוש בהם לסרך הרהור – מותר".

לעומת זאת לפי רש"י והר"ן שאיסור השימוש באשה הוא כדי שלא להרגילה להיות בין אנשים, מסתבר שאין חילוק בין מלאכות של חיבה לבין מלאכות אחרות, ובכולן אסור להשתמש באשה. מאידך, כותב בעל עצי ארזים (אה"ע סי' כא סק"ד) שאין האיסור נוהג לפי שיטה זו בשפחות מפני שאין עלינו אחריות כלפיהשפחות שלא יהיו בחברת האנשים. הוא מוסיף שדברי רב הונא מובאים גם בתלמוד בבלי במסכת כתובות (דף סא, א). שם, בניגוד לירושלמי, מוסברים הדברים ע"י רש"י רק מפני הטעם שמלאכות אלה על האשה לעשות לבעלה ולא נזכר כלל הטעם השני שאינו יכול להשתמש בשפחות למלאכות אלה, משמע שבאמת אין שום עיכוב מצד זה, מפני שאין חוששים להרהור עבירה, ואין האיסור נוהג כלל בקשר לשפחות.

15. שערם מצויינים בהלכה

וע"י בערוך השולחן (אהע"ז סי' כא ס"ח) דלפמש"כ רש"י דהטעם שלא יבואו לידי חיבה, א"כ אין איסור אלא בשאילת שלום שיש בה עירוב דעת ואהבה, אבל לומר לה צפרא טבא וכיו"ב אין איסור. וכע"ז כתב בעזר מקודש (שם ס"ו) דכמו שכתבו הפוסקים לגבי שאילת שלום דאבל [ע"י ברמ"א ובאה"ט יו"ד סי' שפה ש"א] דעכשיו לא שייך שאילת שלום, ה"נ י"ל לגבי זה, ובפוסקים לא הקפידו רק לגבי לשון "שלום", ולא לגבי הלשונות הנהוגים כעת. וכן בתשרי מהר"ם שיק (אהע"ז סי' נג) כתב, דמה שאין נוהגין באיסור שאילת שלום, דכיון דאורחא הוא לית ביה משום חיבה, אבל המקדש עצמו במותר לו, קדוש יאמר לו כו' ע"ש. וע"ע מש"כ בשמ"ב (ח"ד

הכי אמר שמואל קול באשה ערוה כו'. פרש"י ואם אשאל בשלומה תשיבני. ומשמע דגם קול דיבורה אסור. ובשו"ע (או"ח סי' עה ס"ג) מבואר, דדוקא קול זמר אסור. וכ"כ במג"א ובמחש"ק (סק"ו) דקול דיבור מאשת איש מותר אפי' בקר"ש. וברבינו יונה (ברכות פ"ג) כתב, שאין לקרות קר"ש בשעה שמנגנת. שוב ראיתי בברכי יוסף (או"ח סי' עה) שכתב, דהפוסקים השמיטו הא דהכא דהקפיד גם אקול דיבור, ועוד הקשה דלא היה בשעת קר"ש, וכתב דשאני שאילת שלום, דאיכא קירוב הדעת כמש"כ הרשב"א במס' ברכות

16. בן יהודה על קידושין דף ע"א

ושוב ראיתי להרב הלכות קטנות ח"ב סימן צ"ג, שנשאל קול באשה ערוה במאי עסקינו, והביא מ"ש מרן בבית יוסף [אורח חיים סימן ע"ה] בשם יש אומרים, דהיינו דוקא בשעת שהיא מנגנת, וכתב הרב ז"ל שם, דקשה להלום זה עם ההיא דקידושין דאמר ליה ר' יהודה לרב נחמן הכי אמר שמואל קול באשה ערוה, דהתם כשהיתה משיבה שלום לא היתה מנגנת, וכתב דאם שואל בשלומה כדי לשמוע קולה מחזי כתאב לה, ודומה לעגבים ודבר ערוה הוא ע"ש. וראיתי להרב מטה אהרן ז"ל ח"ב סימן ר"ס, שהביא דברי הרא"ם ז"ל דסבירא ליה אסור בשמיעת קול שיר, והקשה בשם מהר"א ז"ל דילתא לאו מנגנת, ואמאי לא שדר לה שלמא והביא דברי הרשב"א בברכות [דף כ"ה ע"ב] דכתב דוקא קול שאלת שלום או בהשבת שלום כהך דקדושין, דאיכא בזה קירוב דעת הוא דאסור ע"ש, ונהניתי בזה, דגם אנא עבדא כך הוה פשיטה לי, וכמ"ש לעיל, ובאמת דבר זה מוכרח לאומרו:

17. תוספות מסכת קידושין דף ע עמוד ב ד"ה אין שואלין

אין שואלין בשלום אשה כלל - והא דאמר בהשוכר את הפועלים (ב"מ דף פז.) איה שרה אשתך ששואלין בשלום האשה על ידי בעלה היינו דוקא בשאלת שלום אבל לשלוח לה בשלום אפילו ע"י בעלה אסור.

18. גמרא הלכה ברורה

ציון א. ...ואין שואלין בשלום אשה כלל, ואפילו על ידי שליח. (רמב"ם איסורי ביאה כא, ה)

אין שואלים בשלום אשה כלל, אפילו על ידי שליח, ואפילו על ידי בעלה אסור לשלוח לה דברי שלומים. אבל מותר לשאול לבעלה איך שלומה. (אבן העזר כא, ו)

אין שואלים בשלום אשה

בסוגייתנו מבואר שאסור לשאול בשלום אשה אפילו על ידי בעלה, ואולם בבבא מציעא (דף פז, א) למדנו שבשאלת המלאכים לאברהם (בראשית יח, ט) "ויאמרו אליו

איה שרה אשתך" מלמדת אותנו התורה דרך ארץ שישאל אדם באכסניא שלו. על כך מקשה שם הגמרא: והאמר שמואל אין שואלים בשלום אשה כלל, ומתרגמת הגמרא שעל ידי בעלה מותר, והרי זה בניגוד לסוגייתנו. אמנם רש"י בבבא מציעא (בד"ה על) מבאר את ההיתר, שאין הכוונה לשאול לה שלום, אלא ששואל את הבעל לשלום אשתו. הרמב"ן בחדושי' למסכת בבא מציעא מביא את דברי רש"י ומסכים עמו שאסור לשלוח לה שלום אפילו על ידי בעלה כמבואר במסכת קידושין. חילוק זה מובא בתוספות כאן (ד"ה אין), בסמ"ג (ל"ת קכו דף מג, ג) בשם מורי, ברא"ש (סימן ד) וברבינו ירוחם (נתיב כג, א דף קצב, א).

לעומת זאת כותבים התוספות בבבא מציעא (ד"ה על) שההיתר המוזכר שם לשאול בשלום האשה על ידי בעלה "היינו דווקא לשאול איה פלונית, אבל לשאול בשלומה, אפילו על ידי בעלה - אסור". נראה אם כן שיש בזה מחלוקת בין בעלי התוספות וכן כותב הגר"א בביאורו לשו"ע (סקכ"ד).

19. שו"ע אה"ע סימן ב

(ב) כל המשפחות בחזקת כשרות ומותר לישא מהם לכתחלה, ואעפ"כ אם ראית ב' משפחות שמתגרות זו בזו תמיד (או שני בני אדם שמתגרים זה בזה) (בפ"י יוחסין), או ראית משפחה שהיא בעלי מצה ומריבה תמיד, או ראית איש שהוא מרבה מריבה עם הכל ועז פנים ביותר, חוששין להם וראוי להתרחק מהם, שאלו סימני פסלות הם. וכן כל הפוסל אחרים תמיד, כגון שנותן שמץ במשפחות או ביחידים ואומר עליהם שהם ממזרים, חוששין לו שמא ממזר הוא. ואם אומר להם שהם עבדים, חוששים לו שמא עבד הוא, שכל הפוסל במומו פוסל. וכן מי שיש בו עזות פנים ואכזריות ושונא את הבריות ואינו גומל להם חסד, חוששים לו ביותר שמא גבעוני הוא:

20. גמרא הלכה ברורה

המהרש"ל מוסיף וכותב: "ואני אומר: אם בזמנינו באת להחמיר במשפחות מתגרות זו בזו - לא הנחת משפחה לאברהם אבינו שתהא בחזקת כשרות, כי בעוונותינו הרבים הדור פרוץ ואין מורה, ולעולם מתגרים משפחות זו בזו. ומשום הכי נראה אפילו מי שדרכו לפסול משפחות ולומר עליהם 'פסולים' - אין חוששין עליו כי הוא פסול, כי הדור פרוץ בעוונותינו הרבים ומורגל בכך ואין חוששין למשפחתו אלא הוא חומץ בן יין לבד". בעל ערוך השלחן (סעיף טו) מביא את דבריו ומוסיף עליהם: "ואם המהרש"ל אומר כן בדורו - קל וחומר לדורות אלה".

21. שערים מצויינים בהלכה

כל דאמר אנא מדבית חשמונאי קאתינא, עבדא הוא. פרש"י שכל זרעם הרגם הורדוס, ועבד היה ומלך תחתיהן כו'. ע"י בדברינו לעיל (סו. ד"ה רב לך) שהבאנו בשם הרמב"ן (ויחי מט"י) הטעם שנענשו בית חשמונאי, מפני שנטלו מלכות בידם, ופגמו במלכות בית דוד, עי"ש שהארכנו בזה. ועי' ברמב"ם (מלכים פ"א ה"ט) שכתב, מלכי בית דוד הם העומדים לעולם שנאמר (שמואל ב ז-טז) "כסאך יהיה נכון עד עולם", עי"ש בכסף משנה. וכעין זה מצינו בכהונה שנתונה לבני אהרן, ועי' ברש"י עה"ת (קרח יז-כג) המעורר על הכהונה פורענותו ממהרת לבא. ואיתא במס' אבות (פ"ד מ"ג) ג' כתרים הם כתר תורה כתר כהונה וכתר מלכות, וכתבו רבינו יונה והרמב"ם כתר כהונה זכה בו אהרן ובניו, כתר מלכות זכה בו דוד וזרעו, וכתר תורה מונחת לכל כו'.

22. תוספות רא"ש על קידושין דף ע/ב

... וא"ת כיון דהורדוס נעשה מלך א"כ מסתמא נתייאשו בעליו ושמואל גופיה הוא דקאמר בגיטין פ' השולח המפקיר עבדו יצא לחירות ואין צריך גט שחרור ויאוש הוי כמו הפקר כדמוכח התם, וי"ל שלא היו מתיאשים משום כי לא לעולם חוסן והיו מצפים שתחזור להם המלוכה:

23. ריטב"א על קידושין דף ע/ב

הא דאמר שמואל כל מאן דאמר מבית חשמונאי אתינא עבדא הוא. לאו עבדא ממש שהרי נתייאשו מהם אדונייהם והפקירוהו וסבר שמואל (לק' ע"ב ב') המפקיר עבדו יצא לחירות ואינו צריך גט שחרור והוי בן חורין גמור, אלא הכי קאמר דלאו כהן הוא אלא עבד כהן דעבדי בני חשמונאי היו כדאיתא בפרק השותפין (ב"ב ג' ב'), מיהו אליבא דהלכתא דקיימא לך המפקיר עבדו צריך גט שחרור כל האומר מבית חשמונאי אתינא עבד ממש הוא, והיינו דאכריז רב יהודה על ההוא גברא שהוא עבד ואיקרעין כמה כתובתא בנהרדעא, וכמה פירושים נאמרו בזה וזה הנכון, וכי תימא דנהי דעבדי חשמונאי הראשונים היו עבדים מתחלה, מכל מקום בניהם כשרים דהא קיימא לך (יבמות מ"ה א') גוי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר אלא שמזוהם לכהונה, ואיכא למימר דאיכא מינייהו שנשאו מינן והוו להו עיסה שהיא פסולה בשיש בה עבדות כדאיתא בכתובות (ע"י י"ד א'):

24. חדושי הרמב"ן על מסכת קידושין דף ע/ב

... וניחא ליה שמא לא נתיאשו שהיו סבורים שתבא השעה שתחזור מלכותן לכשעבר וישתעבדו בהן שמצוים הן בעלי זרוע ליפול, ואחרים אמרו משום שיורשיהם של בני חשמונאי אינן ידועים כאן, שהם הרגו כל מי שהוא ידוע להם ושמא יש קטן במדינת הים שאינו מתיאש או גדול שלא נתיאש שאינו יודע בהן, לפיכך פסלום והעמידום בחזקתן עד שיודע לך שנשתחררו. ולי נראה דהנך אמוראי לא סבירא להו כשמואל במפקיר ומתיאש מעבדו, דקיי"ל צריך גט שחרור, וכי אמר שמואל כל מאן דאמר מבית חשמונאי קא אתינא עבדא הוא לאו למפסלינהו אלא לומר שאינן כהנים אלא עבדי כהנים הם:

אי קשיא נמי הרי אמרו (יבמות מ"ה א') גוי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר ושמואל הוא דסבר הכי, ואם כן למה פסלום הרי נשאו בנות ישראל משמלכן, לא קשיא, שאי אפשר שאין בהן אחד שנשא אשה כיוצא בו

מקרובותיו ונמצא שנשמעו בהם עבדים ועיסה כיצא בזו אסורה לבא בקהל, ולא עוד אלא דאפשר דרובייהו נמי נשאו כיוצא בהם ומשעה שפסקה מלכותן לא רצו ישראל לידבק בהם:

25. מהר"ל חדושי אגדות על קידושין דף ע"ב

אין הקב"ה משר' שכניתו אלא על משפחות מיוחסות שבישראל. הדבר הזה הוא, כי השכינה אינה שורה רק על הנבדלים מן העריות, וכל שאר דבר שהוא זנות אין השכינה שורה שם, לכך אין השכינה שורה רק על משפחות מיוחסות שנולדו בקדושה ולא באו מן הערוה אז הם ראויים לשריות השכינה. ועוד יש טעם אחר והוא עיקר, כי הש"י משרה שכניה על אשר הם משתלשלים ממנו ועליהם משרה הש"י השכינה, אבל אשר נולדו בפסול לא נקרא שהם משתלשלים מן השם יתברך מקדושתו, שהרי נולדו בפסול והם זרים, ולכך אין משרה שכניתו עליהם. וכן זה עצמו שאין הש"י מעיד עליהם כאשר תבין, כי העיקר מתיחס אל הענפים היוצאים ממנו בלא עירוב רק בסדר השתלשלות, והעילה שהוא מעיד על העלול, ולכך השם יתברך מעיד על השבטים שהם העלול, וכאשר יש דבר זר שהורכב באילן אין העיקר מתיחס אליו, ולכך אין משרה שכניתו עליהם גם כן ואין מעיד עליהם:

26. בן יהוידע על קידושין דף ע"ב

שם מעיד על כל השבטים ואינו מעיד עליו. צריך להבין מה ענין עדות זו, ומתי תהיה ולפני מי מעיד. ונ"ל בס"ד, כשיבנה בית המקדש במהרה בימינו אמן. ויהיו כל ישראל נכנסים בעזרה בבית המקדש, שם תהיה עמידתם בנס, וכמ"ש במשנה [אבות פ"ה] עומדין צפופים ומשתחווים רוחצים, וזו עדות מן השמים שהם קדושים, כיון שזוכין להיות עמידתן בנס, כמו ארון וכרובים אשר בנס עומדין, ואין קדושה אלא במיוחדות, ועל זה קאמר כשהקב"ה משרה שכניתו לעתיד בבית המקדש, שיהיה בו זה הנס הנפלא דעומדין צפופים ומשתחווים רוחצים, שדבר זה הוא עדות על העומדים שם שהם קדושים, אינו מעיד על זה, כלומר אין הנס ההוא נעשה לזה, שאבד היחוס שלו בנשוא אשה שאינה הוגנת ופסל זרעו, אף על פי דלכולם נעשה נס זה לא יעשה לאדם זה וזרעו, והוא כמו שהיה לישראל במדבר, שהיה הענן פרוס על ישראל דוקא, ולא על ערב רב, דלא היה קולטן הענן, כן יהיה כאן, ומ"ש דאין הקב"ה משרה שכניתו אלא על משפחות המיוחסות בישראל, היינו כי לעתיד לבוא נאמר [ירמיה ל"א ל"ג] כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם, וכן נאמר ביואל ג' א' והיה אחרי כן אשפוך את רוחי על כל בשר ונבוא בניכם ובנותיכם וכו', הנה השראת שכניה בנבואה ורוח הקודש לא תהיה [אלא] במשפחות המיוחדות, ומ"ש זו מעלה יתירה יש בין ישראל לגרים, בזה מוכן הכתוב [הושע י"א ז'] ועמי תלואים למשובתי, שירצו שאני אקרבם תחלה, וכמ"ש השיבנו ה' אליך ונשובה [איכה ה' כ"א], משכני אחריר ברצוה [שיר א' ד']:

27. מהר"ל חדושי אגדות על קידושין דף ע"ב

קשים גרים לישראל וכו'. פי' התו' ידוע, אבל הפי' המבורר אשר רמזו חכמים, כי באמת קשים הם כספחת שהוא תוספת, כי הגרים הם תוספת על ישראל, כמו האדם שיש לו ספחת הוא קשה לו בעבור כי האדם אינו שלם רק עומד בעצמו מבלי תוספת על האדם, כי התוספת הוא חסרון, וכאשר אין לאדם ספחת שהוא תוספת הוא אדם שלם בלא חסרון, וכך ישראל כאשר הם עומדים בעצמם מבלי תוספת כלל, הם שלמים בלא חסרון. וכאשר נלוה עליהם הגר, אזי נספח עליהם ונתוסף עליהם הגר, כאלו אין ישראל עומדים בעצמם ובטל צורתם העצמית, אבל כאשר אין הגרים נוספים עליהם, עומדים בצורתם העצמית מבלי תוספת והם שלימים מבלי תוספת, אשר כל התוספת חסרון, ולכך קרא הגר ספחת, ופירוש זה ברור:

28. ספר דברי סופרים - אות לח

וזהו המדה יתירה שבישראל נגד גרים שאמרו בפרק עשרה יוחסין (קידושין ע"ב) דבישראל ברישא והייתי לכם לאלקים, דעל כרחם השם יתברך מושל על מעמקי לבבם ואי אפשר להם לנטות במעמקי לבבם מהשם יתברך כלל כי שורשם דבוק באלקים חיים ואינם דבר נפרד ממנו שיהיה בחירה בידם ליפרד ולהיות כגויי הארצות, דעל זה אמר (יחזקאל כ' ל"ב) העולה על רוחכם היה לא תהיה וגו' דאף על פי שחטא ישראל הוא (סנהדרין מ"ד). דזהו כפיית הר כגיגית במתן תורה לומר דעל כרחם יקבלו:

- עוד בענין: "קשים גרים לישראל" עיין במראה מקומות לדף ע"א

1. בן יהוידע על קידושין דף ע/א

הכי אמר שמואל אין שואלין בשלום אשה כלל. מקשים ואם כן איך אמר אלישע לגחזי עתה רויץ נא לקראתה ואמור לה, השלום לך השלום לאישך השלום לילד ותאמר שלום [מלכים ב' ד' כ"ו]. ונ"ל בס"ד דהאי כללא דשמואל ליתיה אלא באיש נכרי שאינה מכירה, ואין לו התקרבות עמה בלאו הכי, ולכן אסור לשאול בשלומה, דנראה מזה השלום שבא לעשות קירוב דעת עמה, ולהיות אהבה וחיבה בינו לבינה בשלום זה, ודמי לעגבות, אבל אדם שהוא קרוב שלה, או אפילו זר ממנה אך נתארח בביתה כמה פעמים ונהנה ממנה, אם ידרוש בשלומה אינו נראה דכונתו לעשות קירוב דעת עמה ולעורר בינו לבינה אהבה וחיבה, דבאמת הוא חייב לשאול בשלומה משורת דרך ארץ ונימוס העולם, כיון דנתארח בביתה וקבל הנאה וטובה ממנה, ואיך יהיה כפוי טובה לבלתי ידרוש בשלומה בפגועו בה, והכי הוה אצל אלישע הנביא ע"ה, שקיבל הנאה וכבוד מן השונמית, שנתארח בביתם בכל כבוד שבועולם, ועשו לו עליה ושלחן ומנורה לעצמו, לכן שלום זה הוא עליו בתורת חיוב, ואין עושה בו קירוב דעת ויתרון אהבה וחיבה, אבל כאן רב יהודה היה זר מהם, ומימיו לא נתארח אצלם ולא נכנס לביתם ולא נהנה מהם, ומה לו לשאול בשלום האשה, וכהאי גוונא אסר שמואל. ועוד הך דאלישע הנביא ע"ה שאני, דלא שאל בשלום האשה לבדה, אלא שאל בשלום אישה ושלום הילד גם כן, ואין בזה חשש משום קירוב דעת והתעוררות אהבה וחיבה, ושמואל איירי בשואל בשלום האשה לבדה, דנעשה בזה קירוב דעת טפי:

2. דבר יעקב מסכת קידושין דף ע עמוד ב

הפ"ת [סימן כא - ד] מקשה איך אמר אלישע לגחזי שישאל בשלום האשה השונמית, כדכתיב השלום לך השלום לבעלך. ותירץ ע"פ הריטב"א [ב"מ פד א] שביאר שהיה מותר לר' יוחנן לישב על יד שערי טבילה כיון שיצרו בידו, וה"נ אלישע שיצרו בידו מותר לו לשאול בשלום אשה. ה"ט"ז [סו"ס כא] כתב דהא דאסור לשאול בשלום אשה מיירי מצד שמראה אהבה בדרישת שלום, אבל אם יש צורך כגון שלא היתה בקו הבריות מותר לשאול בשלומה. ולפ"ז מתורץ מאלישע.

3. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת קידושין דף ע עמוד א

א"ל לרב יהודה שמתיה. והגם דאיתא דהנעלבין ואינם עולבין וכו', מ"מ בבזיון ת"ח ברבים אסור לו למחול ומשום כבוד התורה. וכתב בתרומת הדשן דאפילו בא לבקש ממנו מחילה אסור למחול לו קודם שיהיה בנידוי, אכן מלשון הרמב"ם משמע דאם בא לפייס את הת"ח יכול למחול לו מיד. אך נראה ברור [דגם לרמב"ם] אינו רשאי למחול לו אא"כ ביקש מחילה ברבים, דזיל בתר טעמא, שהרי כל שלא פייסו ברבים נשאר בזיון התורה. (ויל"ע אם רשאי הת"ח למחול לו בלבו [אף שלא פייסו] דבזה אין משום בזיון התורה, וי"ל דודאי כל שאסור לו למחול אז גם בלבו אסור למחול וכדאיתא (יומא כ"ב א) דכל ת"ח שאינו נוקם ונוטר כנחש וכו'. ועי"ש מאירי).